

Пратеникот Павле Трајанов оценува дека се битни две прашања: "Прво, дали е обезбедена цивилна контрола над военоразузнавачките или чисто разузнавачките служби. Второ, дали е обезбедена собраниска контрола врз овие служби, односно дали имаме обезбедено силна собраниска контрола врз работата на овие разузнавачки служби".



НЕ ПОСТОИ МЕТОДОЛОГИЈА КОЈА ЌЕ ГИ КОНТРОЛИРА РАЗУЗНАВАЧКИТЕ СЛУЖБИ КОИ РАБОТАТ: (ОД ЛЕВО) ПРОФ. НИКОЛА МАТОВСКИ, М-Р АТАНАС КОЗАРЕВ, ГРЕГОР ЗОРЕ (СТРУЧЊАК НА ДЦАФ), И ПРАТЕНИЦИТЕ ИВАН АТАНАСОВСКИ, ЕСАД РАХИЌ, ПАВЛЕ ТРАЈАНОВ



Пишува: Кокан СТОЈЧЕВ

ПОСТОЈАТ РАЗУЗ КОИ "ГИ БОЛИ ЗА ДРЖАВАТА

Прашањето за цивилна контрола на разузнавачките служби во Република Македонија е отворено, бидејќи не постои политичка волја за нивна целосна деполитизација и департизација. Сите досегашни обиди за воведување граѓанска и демократска контрола врз работата на УБК, Агенцијата за разузнавање и врз работата на Военото разузнавање пропаднаа, затоа што партиите од власта ги опструираа најавите и акциите за нивно контролирање. При тоа, секоја од партиите, кои станаа власт, во службите "уфрлуваа" свои партиски кадри, така што освен нестручноста на овие лица како проблем се појави и функционирањето на паралелен разузнавачки систем, кој не е наменет за заштита на националните државни интереси, туку за потребите на одредени политичари од власта.

Затоа, сега се поставува прашањето: дали во рамките на УБК, на Агенцијата за разузнавање и на военото разузнавање имаме секундарно, односно терцијално или разнo партиско разузнавање. Тоа значи, наместо да воспоставиме демократска контрола врз работата на разузнавачките служби во Р Македонија, ние истовремено треба да работиме на создавање законски и политички механизми за отстранување на разузнавачите на СДСМ, разузнавачите на ВМРО-ДПМНЕ, разузнавачите на ДПА, разузнавачите на ДУИ, па дури и елиминирање на странските разузнавачи, кои се инфилтрирани во службите во земјава. Значи, дури потоа може да се зборува за уставните, односно за законските механизми на Собранието и на комисиите за контрола на работата на македонските разузнавачки

служби, кои сега некои сакаат да ги прекрстат во агенции. Но, за тоа не е дојдено време. Имено, лесно е да се промени името на македонските разузнавачки служби, но потешко ќе оди нивната комплетна реформа. Затоа, секоја работа или пожар се гасне на почеток, а не потоа кога оган ќе го зафати целиот систем, особено ако станува збор за нивната специфика и начинот на прибирање, селектирање и анализирање на податоците.

НОВИТЕ ЗАКАНИ

Собранието не треба да го интересира што прават разузнавачите, туку дали тие при своите тајни операции ги почитуваат Уставот, законите и регулативата. Ова го порачуваат експертите од ДЦАФ, од Женевскиот центар за демократска контрола на вооружените сили.

"Тоа е главна улога на Собранието - дали во операциите службите го почитуваат законот. Самите детали од акциите, тоа не е работа на законодавниот дом", истакна Грегор Зоре, експерт на ДЦАФ од Словенија.

Притоа, пратениците немаат право да знаат какви информации дознаваат разузнавачите, но правниците сметаат дека токму тајно собраните информации можат како докази да се искористат на суд.

"Но, ако се добие судско руво, тоа би било драгоцено да се употреби. Вие водите борба со организиран криминал, тоа е светски феномен, со тероризам", смета универзитетскиот професор Никола Матовски.

Собранието има Комисија за надзор на службите, но по правило ретко кога пред неа се појавуваат првите луѓе на УБК или на Агенцијата за разузнавање која, пак, е под контрола на претседателот на РМ.

"Постои широко и распространето верување дека безбедносната политика е природна задача на извршната власт, бидејќи таа го има потребното знаење и може брзо да дејствува. Исто така, се смета дека Собранието е помалку соодветна институција за да се справува со прашањето за безбедноста, особено поради постапките кои одземаат многу време и недостаток на целосен пристап до неопходната експертиза на информациите", оценува пратеникот Влатко Горчев од ВМРО-ДПМНЕ.

Но, како што е случај со секоја политичка тема, така и Собранието има начини и механизми да врши увид и надзор врз безбедносниот сегмент на извршната власт. Тоа особено се истакнува по настаните од 11 септември 2001 година.

"Постојат нови предизвици по мирот и по меѓународната стабилност. На при-

мер, на Балканот, децениското наследство од непријателства, незавршениот процес на помирување на народите, етничката и верската нетолеранција и преостанатите резерви оружје, можат да резултираат со реални услови за конфронтација. Од друга страна, пак, сите земји во регионот, вклучувајќи ја и Р Македонија, би можеле да бидат дополнително погодени од активностите поврзани со меѓународниот тероризам, организираниот криминал, нелегалните миграции, транзиционите проблеми, како и корупцијата и непријателските активности од разни формални и неформални организации. За успешно справување со овие закани неопходно е засилување на националните разузнавачки способности, или да бидам уште појасен, во секојдневниот свет разузнавањето е неопходно за секоја земја и за меѓународните организации, бидејќи безбедноста се третира во поширока смисла", вели Ѓорчев дода-

"Но, и покрај тоа што Собранието зависи од извршната власт, тоа, исто така, врши надзор на активностите на овие служби. Есенцијално е прашањето како да се прилагоди функционирањето на една демократска или недемократска институција во рамките на демократијата, односно како да се одржува рамнотежа меѓу сè поголемите овластувања на разузнавачките служби и граѓанските човекови права и слободи. Во едно демократско општество од исклучително голема важност е цивилната контрола на разузнавачкиот сектор, кој е поставена на две нивоа. Прво, формалното - кое ги вклучува на цивилното општество и јавното мислење", истакнува пратеникот.

Втората е можеби неформална, бидејќи се издигнува како директен продукт на цивилното општество и јавното мислење", истакнува пратеникот.

Во РМ постојат низа елементи на еден демократски модел на релација Собрание - разузнавачки служби.

"Во таа смисла треба да се нагласи дека позитивните постигнувања се видливи преку правно загарантираниот принцип на супремација на демократските избрани цивилни институции, како и тоа дека тие имаат елементи на прогрес со транспарентноста на целите на нивното дејствување. Демократскиот надзор над разузнавачките служби во РМ почна со создавање јасна експлицитна правна рамка, според која со одобрение од Собранието се формираа македонските безбедносни служби: Агенцијата за разузнавање, УБК и Военото разузнавање. На тој начин се утврдени границите на овластувањата на службата, нивните методи и подрачјето на работење. Сепак, и по 16 години сè уште е рано да се каже дека е постигната крајната цел т.е. демократска контрола врз разузнавачките служби", заклучува Ѓорчев.

ФОРМАЛНА КОНТРОЛА

"Во РМ постојат три државни институции, кои се занимаваат со разузнавачка дејност, односно со собирање и со обработка на информации и на податоци, пред сè, поврзани за откривањето тешки случаи на организиран тероризам и криминал, но и податоци од политичка, воена и од економска природа. Тоа се Агенцијата за разузнавање, Военото разузнавање, кое е во состав на Министерството за одбрана, и УБК, која е во состав на МВР. Сигурно не треба да се запостави улогата за собирање информации на дипломатските претставништва на МНР, кои собираат податоци за водење на надворешната политика на секоја држава", истакнува пратеникот Павле Трајанов.

Тој вели дека за него се битни две прашања: "Прво, дали е обезбедена цивилна контрола над военоразузнавачките или чисто разузнавачките служби; и второ, дали е обезбедена собраниска контрола врз овие служби?"

Во врска со првата теза Трајанов констатира дека во Уставот пишува дека министер за одбрана или министер за внатрешни работи не може да биде лице кое претходно било припадник на Армијата или на полицијата.

"Но, со тоа не се обезбедува цивилна контрола над работата на овие служби. Системот, механизмите за контрола се сложени, има многу начини како да се контролира работата на овие институции, пред сè, да речеме преку нивната обврска да работат транспарентно, значи да ја информираат јавноста, да ја информираат Владата, Собранието, претседателот на државата, за нивните операции, или за сè она што е предмет и цел на нивна работа. Натаму, со Законот за слободен пристап до информации е создадена законска можност граѓаните и средствата за јавно информирање да добиваат информации за активностите на разузнавачките служби. Тука не треба да се запостави и дејствувањето на невладините организации, кои последниве години можеби се најактивни во анализирањето на активностата на разузнавачките служби во целина. Околу втората теза дека Собранието има контрола врз разузнавачките служби, одговорот е да. Но, само врз основа на Уставот и на законот се има формална контрола. Суштинска контрола нема. Тоа е состојбата која можеби ја има и во сите други држави, кои произлегоа од еден друг систем. Но, не сум сигурен дека е обезбедена некоја собраниска контрола и во државите со поголема парламентарна демократија. Да не зборуваме за државите со претседателски систем кој, исто така, има проблеми да воспостави ефективна контрола врз работата на службите", вели пратеникот Трајанов, екминистер за внатрешни работи.

"Инаку, во Собранието на РМ постојат две или ако ја вклучите и Анкетната комисија, има три комисији, кои во согласност со Уставот, законите и со Деловникот имаат можности да остваруваат контрола над службите за разузнавање.

Притоа, најголема одговорност има Комисијата за контрола на работата на УБК, како и на Агенцијата за разузнавање. Колку што имам информации за работата на претходниот собраниски состав, Комисијата практично не функционираше од едноставна причина, бидејќи претседателот не бил присутен. Но, ниту Владата иницирала решавање на проблемот, а уште помалку тогашното собраниско мнозинство дало иницијатива за да функционира Комисијата. На овој начин може да се оцени дека не сме имале доволна контрола врз работата на разузнавачките служби. Значи, контролата првенствено се изведува преку разгледување на извештаите од работата на службите, чии извештаи се сувопарни, без конкретни податоци и без конкретни случаи", укажува Трајанов.

Според него, проблемот е во тоа што не е изградена концепција или методологија за контролирана, ефикасна и ефективна контрола врз разузнавачките служби.

НАВАЧИ УВО"

"Генерално е познато дека реформите во разузнавачките агенции во некоја мерка се во зависност од активностите и од навиките на овие агенции, кои работеле под влијание на претходните решенија", констатира странскиот експерт Грегор Зоре.

вајќи дека разузнавачките служби, нарекувани безбедносни агенции, се клучна компонента на безбедносниот сектор на секоја држава.

"Во демократијата службите за разузнавање треба да се стремат да бидат ефикасни, политички неутрални и да се придржуваат до професионалната етика, односно да работат во рамките на уставните и на законските норми. На тој начин, тие можат да даваат независна анализа на информациите, кои се однесуваат на безбедноста на државата и на општеството. Новите закани по националната безбедност, особено по терористичките напади по 11 септември, на разузнавачките служби им дадоа поголеми овластувања од претходните, да ја следат Интернет комуникацијата, да прислушкуваат телефони, да притвораат лица на подолг период, со цел да се добијат повеќе податоци", информира пратеникот Ѓорчев, дообјаснувајќи дека заедно со овие механизми се менуваше и легислативата.